

פרשת בראשית

ע"י התפילה זוכה להתדבק בהש"ת

ומדרגה שנית עבודה, היא התפלה שהיא עקר עבודה שכלל, כמו שאמרו (תענית ב.) 'ולעבדו בכל לבבכם' (דברים יא יג) זו תפלה. כי הלב מבין (ברכות סא.), ובה יוכל לעלות לדבקות הבורא ולקשר עצמו בו 'יתברך', דתפלה הוא לשון קשר, שמדבק עצמו בבורא ברוך הוא בדבקות גדול. וזה מרמז לנו קשר של תפלין של יד, לקשר המחשבה שכלל בו 'תעלה' * ולזה צריך התאמצות יותר, להתפלל תמיד להשם 'יתברך ברוך הוא שיהיה בעזרו, לבל יפרידו היצר הרע מדבקות הבורא. כי טבע האדם שעלול הוא במחשבותיו בעניני בעסקי העולם הזה.

טבע האדם מושכו לדע, וזכה מתנצל האדם לפני הש"ת

וזהו פרוש הפסוק (להלן ו ה) 'וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ', רצה לומר כל זמן שהוא 'בארץ' ו'רבה רעת האדם', ועל ידי זה גם הרוצה לעבד השם 'יתברך ואינו עושה רע, אף על פי כן מחשבתו מושכתו 'רק רע כל היום'. 'וינחם ה' (שם פסוק ו) פרוש, נחמה היה לו 'יתברך בזה שיש לו לאדם התנצלות לפניו 'יתברך' כי עשה את האדם, רצה לומר כמאמר חז"ל

ישראל תורה וביכודים הם יסוד אחד

בראשית ברא אלקים כו' (א א). עין פרוש רש"י, 'ראשית' בשביל ישראל הנקראין 'ראשית' (ירמיה ב ג), ובשביל התורה הנקראת 'ראשית' (משלי ח כב). ובמדרש נמי איתא (ב"ר א ד) בשביל מצות בכורים שנקראין 'ראשית'. ויש לומר דכלם לדבר אחד נתפנו, דמר אמר חדא ולא פליגי. דאיתא במשנה (אבות פ"א מ"ב) על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. ואיתא במשנה (שם מ"ח) על שלשה דברים העולם קיים, על הדין ועל האמת ועל השלום. ויש לומר נמי, דלדבר אחד נתפנו. *

ע"י היגיעה בעבודת הש"ת יבא לתורה לשמה

דהנה לפנינו שלש מדרגות העבודות הבורא 'תעלה. האחד התורה, ללמד לשמה, ובאמת התירו לנו חז"ל אפלו שלא לשמה, כמאמרם (פסחים נ:.) לעולם יעסק אדם כו', * אם לא הגיע למדרגות למוד לשמה על כל פנים מזה אל תנח ידך, כי לא במהרה יגיע אדם ללמד לשמה, כי אם על ידי התאמצות גדול בעבודתו 'יתברך שמו בכל המדות טובות.

הצדיק זוכה לתענוג עולם העליון
בעולם הזה

וְזֶה פְּרוּשׁ וּגְמִילוּת חֲסִדִּים, מִלְּשׁוֹן וַיִּגְמַל
אֶת יִצְחָק בְּנוֹ (ראה להלן כא ח), שְׁאִין
צָרִיף לְמַדְרָגוֹת חֲסִדִּים, כִּי אִם מְגִיעַ לוֹ
עַל יְדֵי אֲהֻבַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ אוֹתוֹ, וְעַל יְדֵי
זֶה הַצַּדִּיק מְקַשֵּׁר אֶת עֲצָמוֹ לְמַעְלָה
לְמַעְלָה בְּחַיִּים הַנִּצְחָיִים, אֲפִלּוּ כִּשְׁהוּא
בְּעוֹלָם הַזֶּה הִגִּיעַ לְתַעֲנוּג עוֹלָם הָעֲלִיּוֹן
מִחַיִּים הַנִּצְחָיִים. וְזֶה פְּרוּשׁ הַגִּמְרָא (ברכות
יז.) עוֹלָמָךְ תִּרְאֶה בְּחַיִּיךָ, פְּרוּשׁ שֶׁעַל יְדֵי
זֶה שֶׁכָּל מַעֲשָׂיו וּתְנוּעוֹתָיו שְׁעוֹשֶׂה הַכֹּל
בְּקִדְשָׁהּ וּבִטְהָרָה וּדְבָקוֹת וְשִׁמְחָה
וּבְאַהֲבָה וּבִירְאָה, מִזֶּה יִגִּיעַ לוֹ תַעֲנוּג
עוֹלָם הָעֲלִיּוֹן בְּזֶה הָעוֹלָם. וַיֵּשׁ לוֹמַר נָמִי
כְּנֻת הַפֶּסֶק (דברים ד ד) 'וְאַתֶּם הַדְּבָקִים
בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כָּלְכֶם הַיּוֹם', פְּרוּשׁ עַל
יְדֵי הַדְּבָקוֹת שֶׁתְּדַבְּקוּ עֲצָמְכֶם בְּהַבּוּרָא
בְּרוּךְ הוּא, יִהְיֶה לָכֶם חַיִּים נִצְחָיִים גַּם
'הַיּוֹם' בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּנ"ל.

ג' מדרגות בעובדי השי"ת

וְזֶה נָמִי פְּרוּשׁ הַפֶּסֶק (שם לג ד) 'תּוֹרָה צִוָּה
לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלָת יִעֲקֹב'. רַמְזֵי
נָמִי לְשֵׁלֶשׁ מַדְרָגוֹת הַנ"ל. 'תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ',
פְּרוּשׁ לְכָלֵנוּ צִוָּה לְלַמֵּד תּוֹרָתוֹ, אֲפִלּוּ שְׁלֹא
לְשִׁמְחָה, וְזֶה 'לָנוּ' כָּל אֶחָד לְפִי מַדְרָגָתוֹ.
שְׁנִית, 'מוֹרְשָׁה' זֶה מַדְרָגוֹת שְׁנִית הַנ"ל,
לְהַעֲלוֹת הַנִּיצוּצוֹת קְדוּשׁוֹת, שֶׁהֵם נִקְרָאִים
נְחֵלָת אָבוֹת כִּידוּעַ, וְנִתֵּן לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ
בְּחִינַת נְחֵלָה וִירְשָׁה זֶה לְהַעֲלוֹת הַנִּיצוּצוֹת
קְדוּשׁוֹת לְמַעְלָה, וְזֶהוּ 'מוֹרְשָׁה'. וְזֶה כְּנֻת

(ברכות לב.) אֱלֹמֶלֶא שְׁלֹשָׁה מִקְרָאוֹת כו'
וְהָאֶחָד מֵהֶם 'וְאֲשֶׁר הִרְעֵתִי' (מִכָּה ד ו) אֶת
לְבָבִי שֶׁנִּתְּנִי לָהֶם יֵצֵר הָרָע. 'וַיִּתְעַצֵּב אֵל
לְבוֹ', פְּרוּשׁ שֶׁהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ הִתְעַצֵּב בְּשִׁבְלִי
לְבוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁנִּתֵּן לוֹ לֵב אֲכֹן כֹּזֵה. 'וַנִּחַ
מִצָּא חָן' (להלן ו ח) פְּרוּשׁ, שֶׁנִּחַ הָיָה צָדִיק,
וְהִפָּךְ אֶת עֲצָמוֹ מִטָּבַע הָעֲלוּל לְהַפְרִידוֹ
מִדְּבָקוֹת הַבּוּרָא יִתְעַלָּה, וְהִתְחַזַּק לְהִתְדַּבֵּק
בְּבוּרָא. וְ'מִצָּא חָן', 'נִחַ' בְּהַפּוּךְ אֲתוּוִין
'חָן' (וזהו בראשית נח:), לְהִיּוֹת לוֹ חָן בְּעֵינֵי
הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

צדיק המעלה ניה"ק אינו צריך לחסד

מַדְרָגָה שְׁלִישִׁית, גְּמִילוּת חֲסִדִּים. דְּהֵנָּה
בְּעוֹלָמוֹת הָעֲלִיּוֹנִים שֵׁם רַחֲמִים
שֶׁהוּא אֲהֻבָה וְרַחֲמִימָא שֶׁהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ אוֹהֵב
אֶת הַצַּדִּיק לְפִי מַעֲשָׂיו הַקְּדוּשִׁים אֲשֶׁר
בְּאֶרֶץ עֲשָׂה, אֲךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה נִקְרָאִים חֲסִדִּים,
דְּהוּא אֲף לְמִי שְׁאִינוֹ הִגּוֹן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ
עוֹשֶׂה לוֹ חֲסִד חֲנָם לְתַת לוֹ דִּי מַחְסוּרוֹ. אֲךָ
הַצַּדִּיק שֶׁהִגִּיעַ לְמַדְרָגָה שְׂיוֹכֵל לְהַעֲלוֹת כָּל
הַדְּבָרִים הַגִּשְׁמִיִּים לְמַעְלָה, דְּהֵינּוּ לְהַעֲלוֹת
מִחֲמִרִיּוֹת הַנִּיצוּצוֹת הַקְּדוּשׁוֹת שִׁישׁ בָּהֶם,
דְּהֵינּוּ בְּמִאֲכָלוֹ וּשְׁתִּיתוֹ וְכִדּוּמָהּ, וְכָל
מַחְשְׁבוֹתָיו בְּעֵת שֶׁעוֹשֶׂה הַדְּבָרִים הַגִּשְׁמִיִּים
אִינוֹ רַק לְהַעֲלוֹת הַנִּיצוּצוֹת קְדוּשׁוֹת שְׂבָהֶם,
וְצָדִיק כֹּזֵה אֵין צָרִיף לְחֲסִדִּים, פְּרוּשׁ חֲסִד
חֲנָם כְּנ"ל, לְתַת לוֹ דְּבָרִים הַנִּצְרָכִים בְּעוֹלָם
הַזֶּה מִצַּד הַחֲסִד, * כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִשְׁפִּיעַ
לוֹ כָּל צָרְכּוֹ עַל פִּי שׁוֹרֵת הַדִּין הָרְאוּיָה לוֹ
עַל יְדֵי מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים.

אין בי לך אצל בן עמרם, פרוש, שיש עוד למעלה מזו מדרגה שלישית, כמו מדרגת משה רבנו עליו השלום, שהגיע למעלות הדבקות בבורא יתברך בחיים הנצחיים*.

דין אמת ושלוש דומז לתורה עבודה גמ"ח

ונחזור לענין ראשון, על שלשה דברים העולם קים, על הדין זו תורה, כדאיתא (ראה ברכות ו.) תורה נמי אקרי דין, באיזה אפן שיהיה כנ"ל. ועל האמת, הינו למדרגת יעקב שהוא הממצע, שהוא רחמים כמו שכתוב (מיכה ז כ) 'תתן אמת ליעקב', דעל ידי שמעלה ניצוצות קדושות מעורר רחמים, ואין צריך לחסדים כנ"ל. ועל השלום, הינו דבקות שדבוק בבורא ברוך הוא, ששמו של הקדוש ברוך הוא שלום (שבת י:).

דקדוקים בפרשת עין הדעת

ובזה יובן מקראי קדש פרשה זו, ויצו ה' בו' מכל עין הנן אכל תאכל ומעין הדעת מוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות (להלן ב טז-יז). הדקדוקים רבו, א. כפל הלשון אכל תאכל. ב. דתבת ממנו הוא מיתר. ג. כפל מות תמות. ד. מה שפרש רש"י ז"ל (להלן ג ג) על ידי שהוסיפו על הצווי באה לידי גרעון, דקשה הלא היתה ידעת באמת שלא צוה עליה השם אסור הנגיעה מעולם, ואם כן אין ראיה מנגיעה אל אכילה, כי על אכילה באמת היא מצוה ועומדת.

ומקים אמונתו לישני עפר (תפילת שמו"ע), רצה לומר הניצוצות קדושות שנפלו למטה, השם יתברך מקים אמונתו להם להעלותם מעפר אל הקדשה. ומדרגה שלישית 'קהלת יעקב', הינו הדבקות גמור שיש לצדיק, על ידי זה הוא משפיע לכלל ישראל כל טוב, והרי הוא מקהיל 'קהלות יעקב', שהם מסתופפים תחת צל כנפיו להשפיע להם*.

המדריגה הנעלה ביותר היא הדבקות בהש"ת

ובזה יבאר מאמר הגמרא שבת (פט.), אמר השטן, תורה היכן הוא, אמר לו הקדוש ברוך הוא לך אל הארץ, * ואמרה הארץ אין בי, לך אל הים, והים אמר אין בי, לך אצל בן עמרם. ויש להבין, האידא אמר השם יתברך דבר שאינו. והנראה לי, דהנה השם יתברך אמר אל השטן המקטרג לך אל הארץ, דאפלו למוד תורה בארציות וחמר, הינו שלא לשמה גם כן מקבל לפני, ואין לך להשטין על בני ישראל. והארץ אמרה אין בי, פרוש דעקר התכלית אין בארציות כנ"ל, רק לך אל הים, * הינו הצדיק, שהוא מעלה הניצוצות אל הים העליון, שלשם הוא עלייתו, הצדיק שהגיע אל המדרגה זו הוא עקר התכלית. וזה אמרו 'כל הנחלים הלכים אל הים' (קהלת א ז) פרוש, הנחלים לשון נחלה וירשה, דהינו העלאת ניצוצות קדושות נקראים ירשה כנ"ל, הולכים אל הים העליון. והים אמר

למד תורה אפילו שלא לשמה

וַנִּרְאֶה לַפֶּרֶשׁ שֶׁרֶשׁ הָעֶנְיָן הוּא כֶּף, דְּהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּרוּךְ הוּא אָמַר מִבֶּל עֵץ הָעֵץ אֲכַל תֹּאכַל רִמְזוּ לְהַתּוֹרָה שֶׁהוּא עֵץ הַחַיִּים, אֲכַל הוּא לְשׁוֹן נִסְתָּר, פְּרוּשׁ לְמוֹד לְשִׁמָּה, דְּזוֹה הוּא הַשֶּׁרֶשׁ וְעַקֵּר שֶׁהוֹדִיר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּרוּךְ הוּא, וְעַל כָּל פָּנִים אִם לֹא הִגַּעַתְ עֲדִין לְלַמֵּד תּוֹרָה לְשִׁמָּה, עַל כָּל פָּנִים תֹּאכַל, רָצָה לֹאמַר לְהִנָּאֲתָה תִּלְמֵד, דְּהִינּוּ שְׁלֹא לְשִׁמָּה, וְזוֹהוּ תֹאכַל לְנוֹכַח וְלֹא תִּמּוּשׁ מִתּוֹרָתִי.

בעניני גשמיות יהיה כוונתו רק לשם שמים

וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ דִּיקָא, * רָצָה לֹאמַר דְּבָרֵי הַגִּשְׁמִיּוֹת אֲשֶׁר בְּתוֹכָם מַעְרָב גַּם כֵּן טוֹב, דְּהֵם הַנִּיצוּצוֹת הַקְּדוּשׁוֹת אֲשֶׁר בְּכָל דְּבַר גִּשְׁמִי, לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ, פְּרוּשׁ, שְׁלֹא יִהְיֶה כְּוִנָּתָה מִחֻמְרֵיּוֹת וּמִגִּשְׁמִיּוֹת לְבַד, רַק מִרוּחְנֵיּוֹת שְׁבוּ הִינּוּ הַנִּיצוּצוֹת קְדוּשׁוֹת שְׁבוּ, מִזֶּה תֹאכַל. כִּי כִּיּוֹם אֲכָלָה מִמֶּנּוּ מוֹת תִּמּוּת, * פְּרוּשׁ, מוֹת בְּעוֹלָם הַבָּא בְּחַיִּים הַנִּצְחָיִים, וְלִשׁוֹן מוֹת הוּא גַם כֵּן נִסְתָּר, רִמְזוּ לְעוֹלָם הַבָּא חַיִּים הַנִּצְחָיִים. תִּמּוּת בְּעוֹלָם הַזֶּה. *

ע"י תורה והעלאת נה"ק יגיע לדביקות בחשי"ת

וְהִנֵּה חוּהַ שְׁמַעְהָ שְׁנֵי מַדְרָגוֹת, דְּהִינּוּ לְמוֹד הַתּוֹרָה בְּאִיזָה אֲפֵן שְׁלֹמִיד כִּנ"ל. וְגַם הַעֲלָאת הַנִּיצוּצוֹת, אֲזִי הִכְיֵנָה מִמִּילָא שִׁישׁ עוֹד מַדְרָגָה אַחַת דְּהוּא הַדְּבִקוֹת גָּמוּר בְּבוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וְזוֹה שְׁאִמְרָה לֹא תֹאכַל

מִמֶּנּוּ וְלֹא תִנַּע בּוֹ (שם), פְּרוּשׁ נִגְיָעָה בְּעֵלְמָא, הִינּוּ הַפֶּסְקָה בְּעֵלְמָא מִהַדְּבִקוֹת, גַּם כֵּן לֹא תִפְסֹק. * מִן תִּמְתּוֹן, דְּהִינּוּ הַפֶּסְקָה מִהַדְּבִקוֹת, שְׁהִיא סִבְרָה שְׁגַם עַל מַדְרָגָה שְׁלִישִׁית דְּהוּא דְּבִקוֹת גַּם כֵּן נִצְטוּתָה, * וּבִאֲמַת הַדְּבִקוֹת מִמִּילָא כָּא עַל יְדֵי שְׁנֵי מַדְרָגוֹת הַנ"ל, שְׁהִיא לֹא הִיָּתָה עֲדִין בְּמַדְרָגָה הַזֹּאת. וְהִנָּחַשׁ דִּחְפָּה עַד שְׁנִגְעָה בּוֹ, וְאָמַר כֶּשֶׁם שְׁאִין מִיָּתָה בְּנִגְיָעָה זֹה, פְּרוּשׁ שְׁאִין אַתָּה נִפְסֹק עַל יְדֵי זֶה מִדְּבִקוֹת, כֶּף אִין מִיָּתָה בְּאִכְלָה, פְּרוּשׁ גַּם אִם לֹא תֹאכַל בְּכּוֹנֵה הַנ"ל לְהַעֲלוֹת הַרוּחְנִיּוֹת, לֹא מוֹת תִּמְתּוֹן' (שם פסוק ד).

מורמו הג' מודריגות בתורה ישראל וביכורים

וְזוֹהוּ פְּרוּשׁ בְּרֵאשִׁית בְּרָא, בְּשִׁבִּיל תּוֹרָה כּו', כִּנ"ל, וּבְשִׁבִּיל יִשְׂרָאֵל כּו'. רִמְזוּ עַל דְּבִקוֹת בְּבוֹרָא יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלָּה, שְׁדְּבִיּוֹק בּוֹ יִתְבָּרַךְ עַל יְדֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת, וְזוֹה רִמְזוּ יִשְׂרָאֵל * יִשְׂרָאֵל * אֵל. וּבְשִׁבִּיל בְּכוּרִים הַנִּקְרָאִים 'רֵאשִׁית', רִמְזוּ עַל מַדְרָגַת הַעֲלָאת נִיצוּצוֹת קְדוּשׁוֹת, כְּמוֹ שְׁכָתוּב (שמות כג יט) 'רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' כּו', דְּהִינּוּ הַנִּיצוּצוֹת שְׁנִפְלוּ לְמַטָּה, 'תָּבִיא בֵּית ה' לְהַעֲלוֹתָם מִעֵפֶר כִּנ"ל. הַשֵּׁם יוֹרְנוּ דֶּרֶךְ הָאֱמֶת לְעַבְדוֹ בְּשִׁלְמוֹת בְּאֲמַת וּבְתַמִּים, אֲמֵן כֵּן יִהְיֶה רָצוֹן: *

התורה וישראל עדות על אחדותו ית"ש

בְּרֵאשִׁית בְּרָא (שם). פְּרוּשׁ רַש"י ז"ל, בְּשִׁבִּיל הַתּוֹרָה שְׁנִקְרָא 'רֵאשִׁית', וּבְשִׁבִּיל יִשְׂרָאֵל כּו'. נִרְאֶה לַפֶּרֶשׁ,

אם צדקנו, מה נתן לו, רק להטיב לנו באחריתנו, לזה אמר הכתוב 'כי צדיק ה' צדקות אהב', אף על פי שצדיק ה' בעצמו ואינו חסר במדותיו כלום, אף על פי כן 'צדקות אהב', וזה שבח גדול להבורא יתברך שמו ויתעלה, שמקבל תענוג ואינו צריך לנו.

הש"ת מקבל עבודתנו אף שאינה לשם שמים

אז יאמר כי צדיק ה' בו. דהנה הבורא ברוך הוא יחיד במדותיו, שכל מדותיו הוא אצלו יתברך אחדות גמור, ואנחנו עמו ישראל כל אחד חלוק במדותיו, ועובד שמו יתברך לפי בחינתו. וזה פרוש הפסוק 'כי צדיק ה'', לומר אף על פי שהבורא יתברך ברוך הוא יחיד בצדקתו והכל אחדות גמור אצלו יתברך, אף על פי כן 'צדקות אהב', רצה לומר כל מיני צדקות אוהב, ומקבל מאתנו, אף על פי שכל אחד נותן צדקה בבחינתו, יש שכונתו לשמים לבד למען שמו יתברך, ויש מכונים לטובתם, אף על פי כן מקבל מהם, כי מתוך שלא לשמה בו. וזהו 'צדקות אהב' לשון רבים, שאוהב מאתנו הכל כל מיני צדקות.

בשיבא משיח יתוקן גם העבודה שלא לשמה

וזהו בראשית בו' את השמים ואת הארץ, שזה העובד לשם שמים הוא בבחינת שמים, והעובד שלא לשמה הוא בבחינת הארץ, את הכל ברא יתברך שמו, ובכל צונו יתברך. וזה שמפרש הכתוב (פסוק ב)

דרש"י ז"ל כון בדברים האלו להראות אחדותו יתברך שמו, שהוא יחיד בנפלאותיו ובורא אמת. דזה האות וראיה מעמו ישראל הצדיקים אשר אור שכלם ולבם רחב מאד במעלות ומדות טובות עד אין קץ, אשר עינינו רואין מעלתם הגדולה מכל האמות, והתורה הקדושה אשר נתן להם האל הטוב ברחמיו, שני האלו יתנו עדיהן ויצדקו על רב נוראותיו ונפלאותיו אשר ברא עולמו לבדו בלי עזר וסיוע בלעדו, על דרך שאמרו (זוהר אחרי עג.) שלשה מעידין זה על זה, הקדוש ברוך הוא ותורה וישראל. וזהו 'שמע ישראל' (דברים ו ד), רמז 'שמע' על התורה, כי 'שמע' היא התורה ששמענו מפיו יתברך, וישראל הם עדות על השם, שהוא היוצר הוא הבורא. ולזה כון רש"י גם כן באמרו בשביל התורה ובשביל ישראל, לומר ששני אלו הם ראיה על בראשית, וק"ל:

שבח גדול להש"ת שמקבל תענוג מעבודתנו אף שאינו צריך לזה

ברא אלהים את השמים ואת הארץ בו' (שם). יבאר על דרך זה, ונקדים לפרש הפסוק (תהלים יא ז) 'כי צדיק ה' צדקות אהב', הפרוש כן הוא, דהנה עינינו רואין דרך בני אדם הדבר שיש להם כפר אינו חביב בעיניהם, אלא משתוקקים תמיד לדבר שחוץ להם, אבל הבורא ברוך הוא אינו כן, אף על פי שצדיק ה' בכל דרכיו (שם קמה ז) ונותן צדקה לכל בשר, אף על פי כן מתאנה ומשתוקק בצדקות אדם, ואף

נשלים הכל בו, ואין צריך עוד לשום תקון כלל, כי נתקן הכל במאמר פיו יתברך, * נמצא בעת נפילת הרפ"ח ניצוצין, אם היה אומר כביכול ברוח פיו דברים אלו יהי אור, היה מיד חוזר האור לקדמותו, כמו שהיה בעת שהאציל קדם שבירה. והשם יתברך ברוך הוא חפץ דוקא בעבודת הצדיקים שהם יעלו אותם הניצוצות, ואם היה אומר בדבורו כנ"ל לא היה צריך לעלות הצדיקים. ואם לא היה עושה השם יתברך שום פעולה כביכול, לא היה ביכולת הצדיקים לפעל כל זאת, כמו שאמרו חז"ל (קידושין ל:) לולא הקדוש ברוך הוא עזרו בו. ולכן עשה השם יתברך ברב רחמיו הגדולים ובחכמתו הרמה, וראה והביט באור ההוא, פרוש באותן הניצוצות בראיתו והשגחתו פעול עוזר לצדיק, שיהא יכולת ביד הצדיק להעלותם.

השי"ת עוזר לצדיקים להעלות הניצוצות

וזהו פרוש הכתוב ויאמר בו, רצה לומר אם היה אומר השם יתברך יהי אור מיד ויהי אור, פרוש היה חוזר האור לקדמותו כנ"ל, ולא היה לו לצדיק שום עבודה, והשם יתברך ברוך הוא רצה דוקא בעבודת הצדיקים, שהם יפעלו כל זאת, * לכה וירא אלקים את האור, פרוש שהביט וראה באור ההוא, למען יהא עזר וסיוע לצדיק להעלות הניצוצין כנ"ל. וזהו פי טוב כמו שאמרו חז"ל (חגיגה יב.) זה צדיק הנקרא טוב. וזהו שאמרו (שם) גנזו לצדיקים לעתיד לבוא,

והארץ היתה תהו בו, פרוש אף על פי שהעובד שלא לשמה היא מדרגה שפלה, אף על פי כן חפץ בו יתברך גם כן. והטעם אומר הכתוב ורוח אלקים מרחפת על פני המים, על דרך דאיתא במדרש (ב"ר ב ד) רוחו של משיח, ורצה לומר כשיבא משיח יהיה הכל מתקן:

אין השתנות במחשבתו יתברך

ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור (א ג). לכאורה מה רבותא שאמר השם יתברך שיהיה אור ויהי אור, מה חדוש הוא שאמר ויהי. וגם יש לדקדק מה שאמרו חז"ל (רש"י פסוק א, וראה ב"ר יב טו) מתחלה עלה במחשבה בו, וראה שאין העולם מתקנים בו, וכבר דקדקו, חלילה לחשב ולומר על הבורא הפשוט אמתי שמתחלה עלתה במחשבתו כך ואחר כך שום השתנות חלילה וחלילה. * ונראה לפרש, דאיתא בפתכים (לקוטי תורה בראשית) ורוח אלקים מרחפת אותיות 'רפ"ח מת', רמז על הרפ"ח ניצוצין שנפלו בשבירת הכלים, והיא עבודתנו לתקן להעלות אותן הניצוצות. וזהו ויאמר אלקים בו וירא אלהים את האור כי טוב, דלכאורה גם כן אינו מובן, וכי שיהא אצלו יתברך שאמר שראה הבין שהוא טוב ולא קדם, חלילה לומר ולחשב כך אצל הבורא יתברך.

השי"ת חפץ שהצדיקים יעלו את הניצוצות

אך הענין והשרש הוא כך, שהדבור של הבורא יתברך היוצא מפיו יתברך

הצדיק אין לו שום הרהור תאוה

וְהָאָדָם יָדַע אֶת חוּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן (ד א). לְכַאוּרָה מֵלֵת יָדַע אֵינוֹ מוֹכֵן פְּרוֹשׁוֹ, דִּהְיָה יָכוֹל לוֹמַר 'וְהָאָדָם בָּא אֶל חוּה' כו'. אֲךָ הָעֲנִינִן הוּא, עַל דֶּרֶךְ דְּאִיתָא בְּאַבְרָהָם אֲבִינוּ עָלֵיו הַשְּׁלוֹם 'הִנֵּה נָא יִדְעָתִי כִּי אִשָּׁה יָפֶת מְרָאָה אֶת' (להלן יב יא), וְשִׁמְעָתִי דְּאִיתָא בְּסִפּוֹר דְּמַחֲמַת שְׂבָא אֲבָרָהָם לְמַצְרִים שֶׁשֶּׁם הָיוּ שְׁטוּפִים בְּזִמָּה, וּמַחֲמַת מַחֲשַׁבְתָּם בְּהִרְהוּרֵי זְנוּת הַכְּנִיסוֹ גַם כֵּן הִרְהוּר בְּלִבּוֹ לְאַשְׁתּוֹ, וְלָכֵן אָמַר 'הִנֵּה נָא יִדְעָתִי'. וְשִׁמְעָתִי בְּאֶרֶךְ, אֲךָ תַּפְסָתִי הַקְּצוּר. כִּי כֵן הוּא דֶּרֶךְ הַצְּדִיק הָאֱמֵתִי, שְׂאִין לוֹ שׁוּם מַחֲשָׁבָה וְהִרְהוּר וְתַאֲוָה אֶפְלוּ לְאַשְׁתּוֹ, וְאֶפְלוּ בַּעַת שְׁמִזְדַּקָּק לְאַשְׁתּוֹ צָרִיךְ לְחַשֵּׁב אֲזַ בְּעוֹלָמוֹת הָעֲלִיּוֹנִים וְלֹא יָדַע כָּלֵל שֶׁהוּא עִם אִשְׁתּוֹ.

אדם הראשון לא היה דבוק בעליונים

וְזֶה הוּא וְהָאָדָם יָדַע אֶת חוּה אִשְׁתּוֹ, רָצָה לוֹמַר שֶׁהָיָה נוֹתֵן דַּעְתּוֹ וְיָדַע שֶׁהָיָה אִשְׁתּוֹ אֲזַ בְּשַׁעַת תְּשׁוּמִישׁ, וְלָכֵן וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן, כְּדִאִיתָא בַּזֵּהָר (ח"א נד). קִינָא דְּמִסְאָבוּתָא. וְזֶהוּ דְּאִיתָא בְּגִמְרָא (סנהדרין לח: וראה ב"ר כב ב) עָלוּ לְמִטָּה שְׁנַיִם וַיֵּרְדּוּ שְׁבָעָה, מִטָּה הוּא רָמַז לְמַדְרָגָה עֲלִיּוֹנָה, עַל דֶּרֶךְ 'הִנֵּה מִטָּתוֹ שְׁלֹשְׁלֹמָה' (שיה"ש ג ז), וּמַחֲמַת שְׁעָלָה לְמַדְרָגָה עֲלִיּוֹנָה בְּשָׁנִים, דִּהְיָנוּ בְּב' מַחֲשָׁבוֹת, שֶׁהָיָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ גַם זֶה הָעוֹלָם כְּנ"ל, אֲזַי וַיֵּרְדּוּ שְׁבָעָה, הִינּוּ ז' מַדְרָגוֹת עֲלִיּוֹנוֹת, שְׁעָל יָדֵי זֶה גֵרָם יִרְיָה לִז' מַדְרָגוֹת עֲלִיּוֹנִים. * וְהָאָדָם אֲשֶׁר מִתְנַהֵּג

פְּרוֹשׁ גָּנְזוּ אוֹתָן אִירוֹת לְצַדִּיקִים שְׁעִתִּידִין לְבוֹא שִׁיעֲלוּ אוֹתָן.

בביאת המשיח יתקן כל הבריאה

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאוֹר יוֹם כו' (פסוק ה). רָצָה לוֹמַר כְּפִשְׁטוֹ, וְלַחֲשֹׁךְ דִּהְיָנוּ מַה שֶׁהַצְּדִיק צָרִיךְ לְתַקֵּן וְעַדִּין לֹא נִתְקַן, כָּל זְמַן שְׂאִינוּ בְּתַקְנוֹנוֹ נִקְרָא חֲשֹׁךְ, וְקִרְא אוֹתוֹ לַיְלָה. * וְאִם יִרְצָה הַשֵּׁם בְּבִיאת מְשִׁיחֵנוּ, שְׂאֵז יִתְקַן הַכֹּל, יִהְיֶה אַחַדוֹת גָּמוּר. וְזֶהוּ שְׁרָמְז הַפְּתוּב וַיְהִי עָרֵב, רָצָה לוֹמַר כְּשִׁיזְמַח מְשִׁיחַ צְדִיקֵנוּ בְּמַהֲרָה, וַיְהִי הַלַּיְלָה לְעָרֵב, פְּרוֹשׁ 'עָרֵב' לְשׁוֹן מַתִּיקוֹת, גַּם לְרָמַז עַל הַשְּׂכִינָה הַקְּדוּשָׁה שֶׁהָיָה בְּמַעַרְב (ב"ב כה.), 'וַיְהִי לַעֲת עָרֵב יִהְיֶה אוֹר' (זכריה יד ז) יִתְקַן הַכֹּל, וַיָּבֹא לְאַחַדוֹת גָּמוּר כְּמוֹ שֶׁהָיָה קִדְּם שְׁבִירַת הַפְּלִים. * וַיְהִי בִּקְרַיּוֹם אַחֵד, שְׂבִיבָא כָּל אֶל הָאַחַדוֹת, שְׁגַם הַלַּיְלָה יִהְיֶה לַיּוֹם וַיְהִי הַכֹּל אַחֵד.

שיתוף מידת הרחמים היה אחר נפילת הניצוצות

וְזֶהוּ מִתְחַלָּה עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְבִרְאוֹ בְּמַדַּת הַדִּין, פְּרוֹשׁ קִדְּם הַנְּפִילָה הַנִּקְרָא עוֹלָם הַמַּחֲשָׁבָה, הָיָה בְּמַדַּת הַדִּין, כִּי שֵׁם אֵין צָרִיךְ לְרַחֲמִים, * וְרָאָה, פְּרוֹשׁ אַחַר הַנְּפִילָה שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְרָאִיָּה כְּנ"ל, לְפִי שְׂאִין הָעוֹלָם מִתְקִים בְּלֹא צַדִּיקִים כְּנ"ל, שֶׁהֵם צָרִיכִים לְהַעֲלוֹת אוֹתָן הַנִּיצוּצִין, וְשִׁתּוֹף מַדַּת הַרַחֲמִים, שֶׁהַצְּדִיקִים צָרִיכִים לְרַחֲמִים, וְהֵבֵן הַיִּטָּב: *

עצמו בקדשה, הוא מעלה את ז' מדרגות עליונים, והבן: *

לומר שליראים האמתים יש להם באמת הצפון, כי הם בעולמות העליונים.

הצדיק המופרש מן הגשמיזם נקרא עדן

וְנָהָר יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֶּן (ב'י). דהנה העולמות העליונים נקראים עדן (זוהר מדרש הנעלם ח"י שרה קכה), וְהַצַּדִּיק הָאֱמֵתִי הַגָּמוּר הַמִּפְרָשׁ מִכָּל עֲנִינֵי עוֹלָם הַזֶּה, וְהוּא מִצְחָצַח צַח בְּכָל גּוֹפּוֹ וְאֲבָרָיו, אֲזִי הַצַּדִּיק הַזֶּה נִקְרָא עֵדֶן, מִלְשׁוֹן 'עֵדְנָה', כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (להלן יח יב) 'אַחַר בְּלִתִּי הִיטָה לִי עֵדְנָה', וּפִרְשׁ רַש"י ז"ל לְשׁוֹן צַחְצוּחַ בָּשָׂר, וְהוּא מְקַשֵּׁר תְּמִיד בְּעוֹלָמוֹת עֲלִיּוֹנִים, כְּאֵלוֹ אֵינוֹ כָּלֵל בְּעוֹלָם הַזֶּה.

אור הצדיקים מותקן הד' עולמות

וְזֶהוּ וְנָהָר לְשׁוֹן אֹר, כְּמוֹ עֵמָה שְׂרִי נְהוֹרָא (ראה דניאל ב כב), 'יֵצֵא מֵעֵדֶן, רָצָה לומר מהצדיק האמתי יוצא אור גדול, לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֶּן, פְּרוּשׁ לְהַשְׁפִּיעַ לְעוֹלָם הַזֶּה הַנִּקְרָא גֶן. וּמִשָּׁם יִפְרָר וְהִיָּה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים * פְּרוּשׁ, וְלֹא כָּל הַצַּדִּיקִים שְׂוִים, אֲךָ יֵשׁ בָּהֶם חֲלוּק לְאַרְבַּע מְדֻרָּגוֹת, שֶׁהֵם עוֹבְדִים כָּלֵם, לְתַקֵּן הָאֲרָבַע עוֹלָמוֹת לְהַעֲלוֹתָם לְעוֹלָם הַחֲמִישִׁי.

הצדיק העוסק בהלכה משפיע זהב טהור לעולם

שֵׁם הָאֲחֵר פִּישׁוֹן (פסוק יא), פְּרוּשׁ, פִּישׁוֹן לְשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן פִּי שׁוֹנָה הִלְכוֹת, רָצָה לומר ששונה הלכות, דָּאִין לוֹ לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֲלֵא אֲרַבַּע אֲמוֹת שֶׁל הִלְכָּה (ברכות ח). הוּא הַסֵּבֵב אֶת אֶרֶץ הַחַיִּילָה, פְּרוּשׁ הַצַּדִּיק הַזֶּה מְתַקֵּן אֶת הָעוֹלָם שֵׁשׁ בּוֹ קֶצֶת חִבְלִיּוֹת, דְּבִי"ת בּוּי"ו מִתְחַלְפִּין בְּאוֹתִיּוֹת בּוּמ"ף, דְּהִינּוּ אֲשֶׁר שֵׁם הַזֶּה, כִּי מִחֲמַת הַזֶּהָב, שְׁעוֹלָם צָרִיךְ לוֹ, יֵשׁ בּוֹ קֶצֶת חִבְלָה וְנִזְק, שְׁאִין הָעוֹלָם מִתְנַהֲגִים בְּמִשָּׂא וּמִתֵּן בְּאֲמוּנָה חֵס וְשְׁלוֹם, וְצָרִיךְ הַצַּדִּיק הַזֶּה לְתַקֵּן וּלְסַבֵּב לְהַשְׁפִּיעַ לָהֶם זָהָב טָהוֹר. וְזֶה הָאֶרֶץ תְּהִיָּא טוֹב (פסוק יב) פְּרוּשׁ, הַזֶּהָב הַזֶּה שֶׁהַצַּדִּיק מְשַׁפֵּיעַ לָהֶם הוּא טוֹב. שֵׁם אֶבֶן הַכֹּדֶלֶת, רָצָה לומר שֶׁהוּא בְּקִדְשָׁה גְדוֹלָה, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּמִן 'כַּעֲזִין

הצדיק בעבודתו זוכה לגדוד רוח צפוני

וְזֶה פְּרוּשׁ 'מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאִיךְ' (תהלים לא כ), * דְּאִיתָא בְּסִפְרֵים (פרקי דר"א פ"ג) הַטַּעַם מִפְּנֵי מָה לְרוּחַ צָפוֹן אֵין לוֹ מִחְצָה רַק אֲוִיר, וְאֲמָרוּ הַטַּעַם, שֶׁאֵם יָבֵא אֶחָד וַיִּחְזִיק עֲצָמוֹ לְאַלְקוֹת חִלְיָה, אֲזִי אוֹמְרִים לוֹ שִׁיעֲשֵׂה מִחְצָה רְבִיעִית לְצָפוֹן. וְכָל זֶה הוּא בְּזֶה הָעוֹלָם, שֵׁשׁ בּוֹ שְׂיִכּוֹת הַיָּצָר הָרַע, לְכֵן בְּרָא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הָעוֹלָם וְלֹא עָשָׂה מִחְצָה רוּחַ צָפוֹן כְּנ"ל, אֲבָל הַצַּדִּיק הַגָּמוּר כְּנ"ל שֶׁהוּא תְּמִיד מְקַשֵּׁר בְּעוֹלָמוֹת עֲלִיּוֹנִים, שֶׁשֵּׁם אֵין שְׂיִכּוֹת וּנְגִיעָה לְסִטְרָא אַחֲרָא, שֵׁם רוּחַ צָפוֹן כְּמוֹ שֶׁאֵר רוּחוֹת הָעוֹלָם, כִּי שֵׁם אֵין שִׁיךְ הַטַּעַם הַנ"ל. וְזֶהוּ 'מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאִיךְ', רָצָה

כו'. וזהו הסובב את ארץ בוש, רצה לומר הצדיק הזה הוא סובב ומשבר כח האיש רע שהוא משנה במעשיו לרעה חס ושלום, וצדקת הצדיק מגן בפני המקטרג שלא ישלט מחמת רשעתו.

הצדיק העובד השי"ת בזרזות משבר
כח הגאווה

והנחיר השלישי הוא חדקל (פסוק יד), כפרוש רש"י ז"ל חד קל, רצה לומר פרוש מי שתופס ומחזיק בעבודת הבורא בחדוד גדול ובזריזות ובחמימות, אזי בא לו עבודת הבורא בקלות. הוא החלף קרמת אשור, פרוש הצדיק הזה הוא התנגדות והולך כנגד זה שהוא ישר בעיני עצמו, על דרך 'כי אשרוני בנות' (להלן ל יג), שהוא מתפאר בעיני עצמו שהוא שלם במעשיו, והצדיק הנ"ל הוא משבר כחו*, והנחיר הרביעי הוא פרת*:

הבדלח' (במדבר יא ז). 'ואכן השתם' רמז גם כן לקדשה.

הצדיק אשר בהכנעה משבר כח הרע

ישם הנחיר השני הוא גיחון (פסוק יג), רמז להצדיק השני, שהוא בהכנעה גדולה שייף עייל ושייף נפיק, על דרך שאמר הכתוב (ויקרא יא מב) 'וכל הולך על גיחון'. הוא הסובב את ארץ בוש, דאיתא (תהלים ז א) 'שגיון לדוד על דברי כוש', ודרשו חז"ל (מו"ק טז:) מה כוש משנה בעורו, אף שאול משנה במעשיו, ואיתא (שמואל א' יג א) 'בן שנה שאול במלכו', ודרשו חז"ל (יומא כב:) כבן שנה בלא חטא, ומקשה הגמרא, ואימא כתינוק בן שנה שהוא מלכלך, עין שם. נמצא כמו שיש לפרש מלת בוש לטובה, שהיה משנה במעשים טובים, כמו כן יש לפרש בהפך מלת 'כוש', כמו שהוקשו ואימא כתינוק